

A makói Hagymafesztivál jelentésváltozásai

APIJOK VIVIEN

Témamegjelölés

Jelen tanulmány a makói Hagymafesztivállal, különösképpen pedig annak jelentésváltozásaival foglalkozik.¹ Ezt a jelenséget (amely már több mint 20 éve van jelen Makó városában) a néprajzi és kulturális antropológiai kutatások eddig nem érintették.²

Makói lévén már gyermekkorom óta látogatója, sőt, résztvevője vagyok a fesztiválnak. A Maros Táncegyüttes táncosaként (1996–), a makói Magán Zeneiskola Koncert Fúvószenekarának tagjaként (2004–2009) és Makó városának diákpolgármestereként (2008–2009) számos alkalommal nem csak kívülről tudtam megfigyelni a fesztivált, hanem annak résztvevőjeként belülről is szemlélhettem. Így kutatásom egyesíti az étikus és az émikus szemléletet.

Fontos arra is kitérni továbbá, hogy mivel a város szülőtte vagyok, és 2012 szeptemberéig ez is volt kizárólagos lakhelyem, a kutatás során felmerülhet a „saját kultúrájában kutató etnológus”³ problémája, és erre a tényre különösen oda kell figyelnem az anyag feldolgozása és a következtetések levonása során. Ugyan kutatásom alanyai nem „parasztk”, ahogyan Fél Edit fogalmaz, és nem is falusi társadalommal foglalkozom, de az általa megfogalmazott problémák esetében is fölmerülhetnek. *„Azt hiszem – az optikai hasonlatnál maradván – három sajátos fénytörést, a látást irányító hatást különböztethetek meg előljáróban. Az egyik abból adódik, hogy magyar, tehát az általa vizsgált lokális társadalmakkal közös átfogó etnikai egységhez tartozik, közös az anyanyelvük, közös ösztársadalmi keretben élik át a történelmet. Másodsor: látását befolyásolja az, hogy magyar etnológusként kapott tudományos kiképzést és magyar etnológusok előző generációi által összegyűjtött ismeretek birtokában kezd a kutatáshoz. Végül látását befolyásolja az is, hogy kutatóként ugyanannak az ösztársadalomnak az intellektuális rétegéhez tartozik, amelyen belül a vizsgált parasztk is elhelyezkednek. Így saját társadalmi pozíciója és a vizsgált parasztk társadalmi pozíciója közé az ösztársadalom mechanizmusai már eleve kitűznek bizonyos távolságot, a kapcsolatok bizonyos elismert lehetőségeit — függetlenül attól, hogy a kutató személyében mennyire igyekszik*

¹ Hagymafesztivált máshol is rendeznek, pl. Madéfalván. – Madéfalvi Hagymafesztivál mint közösségi ünnep <http://www.szekelyhon.ro/magazin/madefalvi-hagymafesztival-mint-kozossegi-unnep> (2013.04.12.)

² Hasonló témában készít szakdolgozatot Nagy Tímea, ő azonban kifejezetten a makói hagyma értékével, a helyi élelmiszerláncok helyzetével és a turizmus szerepével foglalkozik, a Hagymafesztiválra mint ezekhez kapcsolódó jelenségre tekint: Korom András: Érték-e a makói hagyma? – makói főiskolás ír erről szakdolgozatot <http://makohirado.hu/szines/ertek-e-a-makoi-hagyma-makoi-foiskolas-ir-errol-szakdolgozatot> (2013.03.31.).

³ FÉL 1991, 1–8.

vagy tud ezeken az előre formált kapcsolattípusokon túllépni.”⁴ Kutatásom során igyekeztem tehát – a minél nagyobb objektivitás érdekében – több szempontból is megközelíteni a fesztivál vizsgálatát. Így a téma feldolgozásakor az újságcikkek segítségével a média szemszögéből, az interjúk kiértékelésekor a szervezés (polgármester, ötletgazda) oldaláról, a kérdőívek és a villámbeszélgetések vizsgálatával pedig látogatói szemszögből vizsgáltam a makói Hagymafesztivált. Jelen tanulmányban a kutatási eredményeknek csak egy része kerül bemutatásra, a téma részletesebben néprajz alapszakos szakdolgozatomban került kifejtésre.⁵

Céлом, hogy valamilyen szempont alapján elemezzem is a jelenséget. Foglalkoztat egyrészt az, hogy a Hagymafesztivál milyen módon köthető össze a hagymával (a makói hagyma mint márka hogyan jelenik meg), milyen a viszonya Makó városával, illetve hogyan helyezhető bele a makói identitásba, vagy egyáltalán beleilleszkedik-e. Érdekel továbbá az is, hogy az általam vizsgált 20 éves időintervallumon belül milyen jelentésváltozásokon ment keresztül a rendezvény, és milyen iránya van a jövőbeli fesztiváloknak.

Mivel a makói hagymatermesztés története, és magának a fesztiválnak a története jelentős egységet jelentenének e tanulmányban, s felborítanák annak struktúráját, így azok a dolgozatban nem fognak szerepelni. Az ezekre vonatkozó adatok – egyszerűbb, rövidebb formában ugyan, de – kinyerhetők lesznek más egységekből, így remélhetőleg a témához megfelelően egységes kép alakul majd ki.

A következőkben bemutatom a kutatás módszereit, körülményeit, majd felvázolom a szakirodalmi hátteret. Ezt követően lesz szó a fesztivál struktúrájáról, koreográfiájáról, majd rátérek a jelentésváltozásokra; végül pedig az összegzés következik.

A kutatás módszerei, körülményei

Jelen tanulmányban a Hagymafesztivállal foglalkozó kutatásnak csak egy része, a jelentésváltozásokkal kapcsolatos eredmények kerülnek bemutatásra. Úgy vélem azonban, hogy a teljesebb kép érdekében szükséges, hogy a teljes kutatás módszereit az Olvasó elé tárjam.

A dolgozat megírása empirikus kutatásokon alapul a fesztiválkutatás szakirodalmának felhasználásával. Ennek több oka is van: egyrészt a téma önmagában megkívánja az egyéni kutatómunkát – egy kortárs jelenség vizsgálata során a feldolgozás nem alapozható csupán a szakirodalomra. Másrészt a Hagymafesztivál néprajzi és kulturális antropológiai irányú feldolgozását tudomásom szerint még senki nem végezte el, így nincs is lehetőségem arra, hogy egy elődöm munkáját felhasználva írjak a fesztiválról.

⁴ FÉL 1991, 1–2.

⁵ APJOK 2013.

A Hagymafesztivál többszemponú elemzéséhez számos módszert alkalmaztam az anyaggyűjtés során. Érdekes módon a legnehezebb és a legkevésbé felhasználható eredményeket a konkrét terepbejárás hozta. 2010 szeptemberében (másodéves hallgatóként) döntöttem úgy, hogy a Hagymafesztivál lesz szakdolgozatom témája. A rendezvény hagyományosan minden év szeptemberében kerül megrendezésre, és, bár a 2010-es eseményen már mint céltudatos néprajzos hallgató vettem részt, sem a (szakirodalmi) háttértudásom, sem a kutatói kompetenciáim nem voltak olyan szintűek, hogy ott mélyfűrásszerű terepmunkát folytassak. Mint majd a történeti részből kiderül, a 2010-es év éppen egy váltás volt, és a körülmények sem voltak a legmegfelelőbbek egy széleskörű terepkutatás elvégzéséhez. A 2011-es fesztiválon már tudatosabban próbáltam dolgozni, ám abban az évben nagyon kevés látogató fordult meg a rendezvényen, és abban az időintervallumban, amikor lehetőségem lett volna nagyobb tömeget megkérdezni, éppen a színpadon tartózkodtam mint fellépő. A 2012-es fesztiválon már nagyobb erőbedobással tudtam kérdőívezni, megfigyelni, villáminterjúkat készíteni, ám végül a dolgozat megírása során ki kellett jelölnöm egy intervallumot, amely időszak fesztiváljait feldolgozom, s ez az első 20 év, ami 1991 és 2010 közé esett. Így tehát a fesztiválon folytatott terepmunka nem a legmeghatározóbb a téma feldolgozása során.

A villáminterjúk és a helyszíni adatgyűjtés mellett 10 kérdésből álló kérdőívet szerkesztettem, melyet e-mailben és a Facebook közösségi oldalon terjesztettem 2011 szeptemberében. 25-en töltötték ki a kérdőívet, melyben egyszeri választós, többszöri választós, értékelőskálás és szöveges kifejtős kérdések is szerepeltek, így lehetőséget adtam a kitöltőknek az egyéni vélemények megfogalmazására is.

A történeti részt megalapozó írások jelentős részét a makói József Attila Múzeum⁶ adattárában leltem és dolgoztam föl. Ezek a témában összeválogatott újságcikkeket, meghívókat és egyéb dokumentumokat jelentik. Az adatok feldolgozásával párhuzamosan tanulmányoztam a téma szakirodalmát is (részletesebben lásd a szakirodalmi fejezetben).

Annak érdekében, hogy minél több oldalról szemlélhessem a fesztivált, és lássam azokat a szándékokat és folyamatokat, amelyek a 20 év során érintették a rendezvényt, az ötletgazdával és a polgármesterrel (aki 1994 óta vesz részt a szervezésben a legmagasabb fokon) készítettem interjúkat. Az ötletgazdával, Mágori Józsefné Rózsa nénnel rövidebb, strukturált, a polgármesterrel, Buzás Péterrel mélyebb, félig strukturált interjút készítettem.

A dolgozat írása során internetes forrásokat is felhasználtam. Összességében tehát törekedtem minél több módszer igénybevételére, annak érdekében, hogy minél széleskörűbben és pontosabban visszaadhassam, illetve elemezhessem a tapasztalt jelenségeket.

⁶ Ma már hivatalosan József Attila Városi Könyvtár és Múzeum.

Szakirodalmi háttér

A tanulmány megírása során egyaránt támaszkodtam saját kutatásaimra (interjúk, kérdőívek) és a téma szakirodalmára is – turizmusantropológia, tér- és identitásszervezés, hagyomány-megalkotott hagyomány, tér-kultúra-kommunikáció, turizmus-regionalizmus, márkázás.

„The term 'invented tradition' is used in a broad, but not imprecise sense. It includes both 'traditions' actually invented, constructed and formally instituted and those emerging in a less easily traceable manner within a brief and dateable period – a matter of a few years perhaps – and establishing themselves with great rapidity.”⁷ – a nemzetközi szakirodalomban így olvashatunk a kitalált vagy más néven megalkotott hagyományról. A megalkotott hagyomány jelensége⁸ országunkban is elterjedt. Megfigyelhető, hogy 1990 után tömegesen tűntek fel különböző helyi fesztiválok, mondhatni, fesztiválteremtési láz vonult végig az országon.⁹ A rendszerváltás utáni időszakban ugyanis a települések szimbolikus úton is igyekeztek megfogalmazni önmagukat, ezt főként valamilyen marginális unikum megtalálásával és felemelésével érték el (sok helyen ez a paraszti kultúra valamely, mára eltűnt eleme lett).¹⁰ Ezt az unikumot aztán rituális formában (fesztiválok, ünnepek, falunapok) definiálták és emelték fel, állították színpadra.¹¹ Erre jó például szolgálhat a Csabai Kolbászfesztivál, a megyesegyházi Dinnyefesztivál, vagy a szegedi, illetve a bajai halászléfőző fesztiválok – és még sorolhatnánk a hasonló jellegű rendezvényeket. A jelenségre magyarázatként szolgálhat az utóbbi évtizedek társadalmi-kulturális transzformációs folyamatainak átalakulása is (pl. globalizáció megjelenése), amelyek megváltoztatták a társadalmi struktúrát, és átalakították az ökonómia működését is, így jelentős elmozdulásokat okoztak a fogyasztás szerepében, trendjeiben is.¹² A társadalom tagjai ugyanis már nem csak passzív befogadók, hanem értelmezik, és sajátos módon interpretálják a tapasztalt jelenségeket – az ilyen népiünnepély-szerű rendezvényeken vásárolt tárgyakra például emlékként vagy a saját identitás megjelenítéseként tekintenek.¹³

⁷ „A kitalált hagyomány egy általánosan, de nem pontatlanul használt kifejezés. Magában foglalja mind a tulajdonképpeni kitalált-, mind a szerkesztett és a hivatalosan indított hagyományt, amelyek kialakulóban vannak – kevésbé könnyen nyomon követhető módon, egy rövid és datálható időszakon belül. A dolog talán néhány éven belül, nagymértékű gyorsasággal gyökeret ver.” (HOBSBAWM 1992, 1).

⁸ PUSZTAI 2003, 9–10.

⁹ PUSZTAI 2003, 10–11.

¹⁰ PUSZTAI 2007a, 226.

¹¹ PUSZTAI 2007a, 226.

¹² SZIJÁRTÓ 2007, 160.

¹³ MÓD 2011, 9.

E fesztiválokban fontos a turizmus, a megalkotott hagyomány, és a helyi identitás kapcsolata¹⁴ – megfigyelhető, hogy a rendszerváltozás után sok közösség igyekezett újrafogalmazni és kommunikálni saját identitását, lehetőleg minél autentikusabb módon.¹⁵ Így – mivel nem mindenhol rendelkeznek kiemelkedő történeti, természeti vagy kulturális sajátossággal – egy megalkotott ünneppel igyekeztek minél gyorsabban megteremteni ezt az önképet.¹⁶ Fontos kiemelni azonban, hogy ezek a rendezvények leginkább közösségalkotó szerepet töltenek be, mivel erőforrások hiányában nem tudnak versenyre kelni a sok külső látogatót vonzó, jelentős kulturális vagy szórakoztató programokat kínáló fesztiválokkal (pl. a bajai halászléfévő).¹⁷ A makói Hagymafesztivál esetében nem beszélhetünk turisztikai jelentőségről, így a turizmus szerepét nem is vizsgálom dolgozatomban.

Ezen nagyjából egyidőben kialakult vidéki fesztiválok legtöbbje alapvetően kulináris jellegű.¹⁸ Ez elsősorban tájjellegű ételek és italok prezentálását jelenti (az már most nyilvánvaló, hogy Makón egy tájjellegű termék áll a középpontban). Az elsődleges cél általában egy szimbólum alkotása az adott település azonosításához¹⁹ – ismét látható, hogy Makón alapvetően már létezik a szimbólum – a hagyma – és e köré szerveztek fesztivált. Ezek a rendezvények újabbban identitáserősítő szereppel is bírnak.

A helyi identitás közvetítésében a lokalitás hangsúlyozása és a hagyományokra való hivatkozás a legfontosabb,²⁰ és minél egyszerűbb, hagyományosabb az „alapanyag”, annál könnyebb a hazai közönséget érdekeltté tenni, a szimbólum megfogalmazásához versenyzőket találni.²¹ (Itt valóban beszélhetünk versenyről, hiszen a hagymapucoló verseny szerves része volt a fesztivál koreográfiájának – lásd később). Az identitás erősítése egy ilyen fesztiválnak a sajátja, hiszen egy ilyen napon még a város iránt kevésbé elkötelezettek is büszkén vallják magukat makóinak (vagy bajainak, szegedinek, stb.).²² Ez a jelenség még úgy is jelen van Makón, a Hagymafesztiválon, hogy turizmus és turistajárás szempontjából nem hasonlítható össze például Bajával és halászléfévő fesztiváljával (ott az „idegenekkel” szemben még inkább erősödhet az emberben a „bajaiság” érzése).²³

¹⁴ PUSZTAI 2003, 9.

¹⁵ PUSZTAI 2003, 14.

¹⁶ PUSZTAI 2003, 15.

¹⁷ PUSZTAI 2007a, 29.

¹⁸ PUSZTAI 2003, 16.

¹⁹ PUSZTAI 2003, 16.

²⁰ PUSZTAI 2003, 16.

²¹ PUSZTAI 2003, 16–17.

²² PUSZTAI 2007b, 49.

²³ PUSZTAI 2007b, 50.

A fenti gondolathoz szervesen kapcsolódik a „márkázás” fogalma, mely éppen a lokális-regionális öndefiniálás velejárója (és egyben szimbolikus rivalizálás alapjává is válhat).²⁴ Az áruk és termékek értékének meghatározása során ugyanis a használati értéken túl egyre fontosabb tényező lett azok jelértéke, a kapcsolódó imázs (hiszen a látvány, a vizualitás jelentőségének megnövekedésével erre szükség is van).²⁵ A márkázás – vagyis a márka, az imázs kialakítása és felhasználása – inkább az országos jelentőségű fesztiválok jellemzője, ahol a hegemonia megszerzése mellett fontos egy vonzó „brand” kialakítása, kötése a városhoz,²⁶ de ez a márka a Hagymafesztivál esetében is megjelenik, mégpedig a makói hagyma képében. A „brand” kialakításakor az adott településhez szervesen kötődik a termék – „Hol is van a halászlé fővárosa?” – „Baján”;²⁷ „Hol a hagyma fővárosa?” – „Makón”. Itt valódi márkáról van szó, hiszen a makói vöröshagyma bejegyzett márkanév, a Hagyma Terméktanács tulajdonában áll.²⁸ Ezek a márkák egyfajta érték- és érzéskomplexum konkrét reprezentációi,²⁹ hiszen a jó márka próba nélkül garantál számunkra kiemelkedő minőséget, és olyan értéket, amellyel azonosulni tudunk.³⁰ (Arra a tényre, hogy a márka mennyire meghatározó egy ilyen jelenség esetében, Baja városa jó példa, ahol az első halászléfőző népi ünnepély megtartása után később eszméltek rá arra, hogy a „bajai halászlé” egy levédendő márka, így az instant leveseket gyártó Knorr levédette azt. A „Halászléfőző Népi ünnepély” nevet ugyan levédették a fesztivál ötletgazdái, de a rendezvény középpontjában álló „bajai halászlévet” már nem tudták.)³¹

Látható tehát, hogy minél inkább kötődik a márka egy fesztiválhoz, az annál eredetibbnek tűnhet, mi több, létjogosultsága is biztosított. A legitimitás fontos része az ilyen jellegű rendezvényeknek – vagyis az, hogy a település vezetése hogyan viszonyul hozzá, miként kommunikálja azt a „nép” felé.³² Például Békéscsabán kezdettől fogva nagy hangsúlyt fektettek erre – a mindenkori vezetőség képviselői rendszeresen töltötték itt a kolbászt;³³ s ez a jelenség a Hagymafesztiválon is megfigyelhető, a kistérségi polgármesterek között rendezett pörköltfőző párbaj képében.

²⁴ PUSZTAI 2007a, 232.

²⁵ SZIJÁRTÓ 2007, 161.

²⁶ PUSZTAI 2007a, 234.

²⁷ PUSZTAI 2007a, 234.

²⁸ Buzás Péter, polgármester, 1952.

²⁹ PUSZTAI 2007a, 234.

³⁰ PUSZTAI 2007a, 235.

³¹ PUSZTAI 2007a, 236.

³² PUSZTAI 2003, 19.

³³ PUSZTAI 2003, 19.

A fesztivál struktúrája, koreográfiája

A Hagymafesztivál 20 éve során kialakult egy menetrend, amely (többnyire) mindegyik fesztiválra jellemző volt. A történet alapján felírható az a koreográfia, amely a Hagymafesztivált jellemezte, s e koreográfia változásainak vizsgálata segíthet a jelentésváltozások megállapításában is.

Az első fesztivál – bár egynaposra tervezték – kétnapos volt, szakmai előadások és kiállítások jelentették a programot, a szakmaiság dominált.³⁴ A második rendezvény 1992-ben szintén kétnapos volt, melynek célja, hogy felhívja a figyelmet a makói hagymára a lehető legszélesebb kört megszólítva.³⁵ Mivel már megjelent a népünnepély mint cél, látható volt, hogy valamiféle átalakulás áll a küszöbön.

A fesztivál 1993,³⁶ 1994,³⁷ 1995-ben³⁸ is négynapos volt, a programok jelentősen kibővültek – a hagymatermesztés életben tartásához feltétlen szükség volt a szakmaiságra, de már kulturális programokkal is színesedett a rendezvény. 1995-ben a Hagymafesztivál egyik kísérőprogramjaként megnyitották a Hagymásházat, mely egy hagymatermesztő család házát mutatja be a múzeum szabadtéri részében.³⁹ Az időzítés talán nem volt véletlen, hiszen így megmutathatták, hogy Makón komoly történeti hagyományai vannak e növény termesztésének, ezt a hagyományt pedig fent kell tartani – és erre a Hagymafesztivál egy remek alkalom. Mindhárom évben a 4 nap koreográfiája azonos volt.

1996-tól a rendezvény háromnaposra szűkült.⁴⁰ 1997-ben különszám jelent meg a sajtóban a fesztiválról. A '97-es esemény azonban nemcsak ebben emelkedett ki a többi közül: ebben az évben először hagymás bállal nyitották meg a rendezvényt, pörköltfőző-versenyt szerveztek,⁴¹ Hagyma Naptárat adtak ki, megjelent a Makói Hagymás Kötetek második része, és a pénteki nap estéjén tűzijátékkal köszöntötték az eseményt.⁴² 1998-ban is három napig tartott a rendezvény. Pénteken felvonulás nyitotta meg a fesztivált – hagymához kapcsolódó, látványos jelmezekben „meneteltek” végig a főúton az iskolások – ez is újítás volt.⁴³ 1999-ben a szintén háromnapos Hagymafesztivál azonban nem volt a korábbiakhoz hasonlóan jó hangulatú, mivel az eső eláztatta a termést.⁴⁴ Ezekből látható, hogy a háromnaposra redukálódott fesztiválok

³⁴ MOLNÁR 1991.

³⁵ SZABÓ 1992a; 1992b.

³⁶ P. BODZSÁR 1993

³⁷ PÁL 1994.

³⁸ N. RÁCZ 1995.

³⁹ N. N. 1995.

⁴⁰ N. N. 1996.

⁴¹ N. N. 1997.

⁴² BAKOS 1997.

⁴³ N. N. 1998.

⁴⁴ N. N. 1999.

esetében minden alkalommal volt valami változtatás, a koreográfia folyamatosan formálódott.

2000-ben három napig tartott a tizedik, millenniumi Hagymafesztivál, mely huszonkétezer látogatót vonzott Makóra.⁴⁵ 2001⁴⁶–2006⁴⁷ között is sikerült tartani ezt a tendenciát, amely 2007-ben tört meg: a fesztivál csupán két napig tartott. A 2006-os év különlegessége, hogy a makóiak Guinness Rekord megdöntésére tettek kísérletet – elkészítették a világ leghosszabb hagymafonatát.⁴⁸

2007-ben azonban veszélybe került a Hagymafesztivál megrendezése. Az esemény ugyan nem maradt el, de a megszokott három helyett csak két napig tartott, és ingyenessége is megszűnt.⁴⁹ 2008⁵⁰ és 2010 között szerény, kétnapos fesztiválokat szerveztek, a szakmaiság egyértelműen a háttérbe szorult (részben a keletkezett terméskárok miatt is), inkább aszórakozásra helyezték a hangsúlyt.

2010 ismét egy jubileumi év volt a Hagymafesztivál történetében, ám a terméskárok miatt⁵¹ már a korábbi helyszínt, a város peremén található szakközépiskolai Tanműhelyt sem tudták megtartani, a fesztivál – sokak bánatára – a belvárosba, a Hagymaház (művelődési ház) elé-mögé költözött.⁵² Felmerült, hogy csak egynapos lesz a rendezvény, de végül nagyon szűk keretek között – és kevés látogatóval – két napig tartott.

A Hagymafesztivál történetében tehát jól látható az az ív, amit 1991–2010 között az első rendezvénytől a huszadikig megtett. 1991–1992-ben kétnapos, 1993–1995 között négynapos, 1996–2006 között háromnapos, majd 2007–2010 között ismét kétnapos volt a fesztivál. Az első két év a kezdet, a próbálkozások időszaka volt, amit nagyobb ugrással követtek a következő évek (nem is egy, hanem két nappal lett hosszabb a fesztivál az előzőekhez képest). Az a struktúra, amely az általam vizsgált húsz esztendőből tizenegy év fesztiváljának

⁴⁵ N. N. 2000.

⁴⁶ BAKOS 2001.

⁴⁷ Ilyés Szabolcs: Kétszázötvenöt méteres lett a fokhagymafüzér

http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/ketszazotvenot_meteres lett_a_fokhagymafuzer/132212/
(2013.03.16.)

⁴⁸ N. n.: Makó: mától hagymafesztivál

http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/mako_matol_hagymafesztival_/132125/ (2013.03.16.)

⁴⁹ Ilyés Szabolcs: Mégis lesz Makón hagymafesztivál

http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/megis_lesz_makon_hagymafesztival/2019563/
(2013.03.16.)

⁵⁰ Szabó Imre: Szerény, de vidám hagymaünnep Makón

http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/szereny_de_vidam_hagymaunnepep_makon/2070515/
(2013.03.16.)

⁵¹ Bakos András: Harmadolta a jég a hagymafesztivált

http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/harmadolta_a_jeg_a_hagymafesztival/2166733/
(2013.03.16.)

⁵² Szabó Imre: Hagymafesztivál a Hagymaház mögött

http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/hagymafesztival_a_hagymahaz_mogott/2177804/
(2013.03.16.)

menetrendjét képezte (tehát mondhatjuk, hogy a legjellemzőbb), 1996-ban, Buzás Péter polgármester ideje alatt alakult ki. „*Ekkor alakult ki az a menetrend, ami utána még sokáig megmaradt: első nap (pénteken) szakmai nap, szombaton kulturális műsor, vasárnap lóverseny.*”⁵³ Aztán ez a háromnapos szokásrend megtört, főként a pénzügyi keretek szűkülése következtében. A szakmaiság háttérbe szorult, a helyszín is más lett. A bevett gyakorlat – a célokkal egyetemben – megváltozott (ennek kifejtését lásd a jelentésváltozásokkal foglalkozó fejezetben).

Ezek alapján jól felírható az a fesztivalizációs folyamat⁵⁴ is, amely az indulás óta zajlott le a rendezvény történetében. Ennek alapján a Hagymafesztivál fesztivalizációja során három stádiumot különíthetünk el: 1. szakmai kiállítás és vásár (1991–1995), 2. vurstli-szerű, félig szakmai, félig népiünnepély-jellegű rendezvény (1996–2010), 3. szakmaiságtól mentes népiünnepély (2011–).

Jelentésváltozások

Az előzőekben már bemutattam a fesztivál struktúráját és koreográfiáját, s azt a fesztivalizációs folyamatot, mely a rendezvény élete során lezajlott. Az elemzés utolsó egységében a fesztivál története folyamán bekövetkezett jelentésváltozásokat tárom az Olvasó elé. Ennek keretében vizsgálom azt, hogy a rendezvény eredeti célja mennyiben változott meg 1991–2010 között, mi volt a szervezők szándéka, és ez hogyan alakult át a 20 év során.

A Hagymafesztivál eredetileg a hagyma ünneplése miatt jött létre, a szakmaiság kiemelésével és a hagyma fölvirágoztatásának igényével, mindez marketing és némi politikai célzattal. A fesztivál első éveiben a Parlament mezőgazdasági bizottsága tartott kihelyezett üléseket, ez jelentősen erősítette a szakmai jellegét. Itt volt lehetőség arra, hogy a hagymások közvetlenül is találkozzanak miniszterekkel, államtitkárokkal, és személyesen mondják el nekik a panaszait, vagy kérjenek tőlük tanácsot.⁵⁵ A fesztivált a Hagymáért Alapítvány szervezte és szervezi, melynek elnöke a mindenkor polgármester⁵⁶ – tehát a fesztivál szervezésének legmagasabb fokán áll a város első embere. „...*ha nem leszek polgármester, akkor le is fogok mondani erről a posztról, hiszen a polgármesteri pozícióval járó erő, befolyás, hatáskör, a költségvetésre való hatás szükséges ahhoz, hogy a fesztivált megszervezzük.*”⁵⁷

⁵³ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁵⁴ Fesztivalizáció: folyamat, mely során egy eseményből szervezett keretek között zajló, koreográfiával és/vagy koncepcióval rendelkező fesztivál, ünnep lesz /az esemény bármi olyan szabadidős tevékenység lehet, amely elkülönül a hétköznapi tevékenységektől/ (PIEPER, 1999).

⁵⁵ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁵⁶ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁵⁷ Buzás Péter, polgármester, 1952.

„Amikor átvettem, akkor egy idő után rájöttünk, hogy vergődik a fesztivál – igazából egy bizonyos mértékű vergődés mindig is jellemezte.”⁵⁸ Tehát változtatni kellett a koncepción, így 1995–1996 környékén a szervezés úgy döntött, emelik a fesztivál kavalkád-jellegét. Így a szakmai programokat az első napra (szokásosan péntek) tették, és ezeken túl a többi napon szórakoztató, kulturális programokat szerveztek – behozták a programba a jelmezes felvonulást, a főzőversenyt, a koncerteket.⁵⁹ A rendezvény egyre inkább népiünnepély (vagy mások szerint majális) jelleget öltött. Ám a szakmai programok iránt nem volt a korábbiakhoz hasonlítható érdeklődés a hagyományok részéről, így elhagyták a parlamenti bizottság delegálását és inkább tudományos-szakmai előadásokat rendeztek.⁶⁰ Ezt követte egy komoly pénzügyi válság, és úgy tűnt, csak két évente rendezik meg – végül maradt az évenkénti fesztivál, de a rendezvényt a város peremén található vásártérről a főtérre vitték be. Mindezen változtatások ellenére sem lett sikerebb a rendezvény, így 2012-ben már úgy döntöttek, elhagyják a szakmaiságot és „csupán” népiünnepélyként ünneplik a hagyományt. Ez az út lett az, amit végül követendőnek jelölték ki a Hagymafesztivál szervezői.⁶¹

A fesztivál élete során tehát kétszer következett be nagyobb változás a célokat tekintve – és ez magával hozza azt is, hogy magának a fesztiválnak a jelentése is megváltozott, valamint a súlypontok is áthelyeződtek. Az első periódusban még a szakmaiság, a hagymatermesztés prezentálása volt az elsődleges cél. Ezt követte az a – mindezidáig leghosszabb – szakasz, amelyben a szakmaiságot háttérbe szorítva, de mégis egy kicsit megtartva, azt tudományossá téve és inkább a népiünnepély-jelleget hangsúlyozva tartották meg a hagymaünnepet. Ám a szakmai programokkal szembeni érdektelenség és a folyamatos vergődés végül arra ösztönözték a szervezőket, hogy végleg elhagyják a szakmaiságot, és a bajai halászléfőző fesztivál mintájára egy szakmaiságtól mentes, pusztán közösségi és szabadidős programmá változtassák a makói Hagymafesztivált. „Ennek a mentén tudunk megújulni, és tavaly [2012] szerintem erre nagyon ráéreztem. [...] Szerintem most ezen az úton vagyunk. [...] A fesztivál eredeti koncepciója tévút volt – a szakmai fórum bedöglött, ezt ki kell mondani. Egy magunknak szóló, populáris, hétvégi bulit szerveztünk. [...] A legfontosabb az, hogy a szakmaiságot nem erőltetjük tovább, sokáig botorkáltunk azon az úton. Inkább egy populáris tömegrendezvényt szervezünk, csak még ki kell találni az igazi profilját.”⁶²

⁵⁸ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁵⁹ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁶⁰ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁶¹ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁶² Buzás Péter, polgármester, 1952.

Összegzés

Jelen tanulmány a makói Hagymafesztivál jelentésváltozásaival foglalkozott. A többszemponútú kutatás eredményei az alábbiakban kerülnek kifejtésre.

A hagyma mint márka megjelenése az egyik legfontosabb eleme a Hagymafesztivállal foglalkozó kutatásnak. *„Ezek a márkák egyfajta érték- és érzéskomplexum konkrét reprezentációi,⁶³ hiszen a jó márka próba nélkül garantál számunkra kiemelkedő minőséget, és olyan értéket, amellyel azonosulni tudunk.”⁶⁴* Lényeges kérdés, hogy egy olyan jelenség esetében, mint például a makói Hagymafesztivál, hogyan, milyen mögöttes tartalommal jelenik meg a márka. A makói vöröshagyma a Hagyma Terméktanács tulajdonában álló, hivatalosan bejegyzett márkanév, s mint ilyen, a rendezvény létjogosultságát megkérdőjelezhetetlenné teszi – magát a Hagymafesztivált pedig értékesebbé teheti, sőt, minőségi reklámot is szolgáltathat a számára.

A makói Hagymafesztivált jogosan nevezhetjük megalkotott vagy kitalált hagyománynak, hiszen egy megkonstruált rítus keretében ünneplik a középpontba állított entitást, a hagymát. A kutatás során felmerült az „újraalkotott hagyomány” terminus behozatala a dolgozatba, hiszen a fesztivál nem előzmények nélkül jött létre 1991-ben – már korábban, az 1930-as években is volt példa hasonló rendezvény szervezésére. Az „újraalkotott hagyomány” fogalom használata végül mégis elvetésre került, hiszen az 1991-től rendezett Hagymafesztivál nem az 1930-as évekbeli Hagymás Napok közvetlen és lemásolt folytatása.⁶⁵

Lényeges kérdés volt a kutatás során az (amely e dolgozat középpontjában állt), hogy a Hagymafesztivál milyen jelentésváltozásokon ment keresztül a kijelölt 20 éves időintervallumon belül. Ez pedig kapcsolatba hozható egyrészt a hagyma mint termék sorsával az 1991–2010 közötti időszakban, illetve azzal, hogy a szervezés milyen irányt kívánt adni a rendezvénynek, és ez a vizsgált időszakban hogyan változott. A makói hagyma mint mezőgazdasági termék megadta a kezdőlökést a Hagymafesztiválnak, mi több, az első rendezvények célja még a szakmai népszerűsítés, a növény termékpályájának fejlesztése volt. Ezt követték azok a periódusok, amelyek során változások álltak be a makói hagyma – s így a fesztivál – történetében is. A folyamatos próbálkozás, iránykeresés és ezek sikertelensége végül a szakmaiság teljes elhagyására kényszerítették a szervezőket, s ez egy új korszak beköszöntét jelenti a Hagymafesztivál történetében. A fesztivál céljai és jelentése – a kezdőponttól napjainkig – egyértelműen megváltozott.

A makói Hagymafesztivál történetének első 20 évében egy olyan rendezvény volt, amely folyamatosan kereste önmagát. A kezdeti törekvések – a hagyma minőségével és értékesítési lehetőségeivel együtt – átalakultak, a

⁶³ PUSZTAI 2007a, 234.

⁶⁴ PUSZTAI 2007a, 235.

⁶⁵ Mágori Józsefné (Rózsa néni), nyugdíjas iskolaigazgató.

célok megváltoztak. A folyamatos útkeresés, küzdelem és „vergődés” ellenére nem sikerült tartósan egy összetartozás-tudatot erősítő, identitásépítő népünnepélyt létrehozni, amely hasonlatos lehetne például a bajai Halfőző Fesztiválhoz. „A fesztivál eredeti koncepciója tévút volt – a szakmai fórum bedöglött, ezt ki kell mondani.”⁶⁶

Makón mostanság kezdenek rátalálni a sikeres útra. „Aztán azt mondtuk, hogy felejtsük el ezt a szakmaiságot. A bajai halászléfőző fesztivál sem arról szól, hogy az ikrarakásnak mikor-milyen módozatai vannak, hanem nagyon jó halászlét főznek, és azt megeszik. Itt ugyanaz lesz nekünk a jövő. Ennek a mentén tudunk megújulni, és tavaly [2012] szerintem erre nagyon ráérezünk.”⁶⁷ Véleményem szerint ahhoz, hogy a makói Hagymafesztivált valódi népünnepélyvé változtassák – olyanná, amely képes részévé válni a makói identitásnak –, előbb a makói identitás definiálását kell megtenniük. Fontos volna, hogy a makóiak is tudják, mit jelent makóinak lenni – ehhez pedig elengedhetetlen volna egy olyan városképépítő-stratégia, amely során a hagyma mint márka, a hagymatermesztés dicső múltja, és a város marketingje egymást segítik (s ezzel a Hagymafesztivált is segítenék). Konkrét példával élve: a város új szlogenje, a „Makó. Nem csak hagyma.” a hagymát lekicsinylően minősíti, s ezzel nem segíti elő a makói hagyma jó hírének megóvását. Talán egy ehhez hasonló szlogen: „Makó. Több mint hagyma.” pozitívabb benyomást keltene a városról és a hagymáról, s ezáltal nem csak a város és a hagyma, de idővel a Hagymafesztivál ázsiója is növekedésnek indulhatna.

Irodalom

- APJOK 2013 = Apjok Vivien: A makói Hagymafesztivál. (Szakdolgozat) Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2013.
- BAKOS 1997 = Bakos András: Makó kis Európa-napja. *Délvilág makói melléklete – Nemzetközi Hagymafesztivál '97* (JAM A 1979.97.)
- BAKOS 2001 = Bakos András: A mezőgazdaság szebbik arca – Háromnapos hagymaünnep Makón. *Délvilág* 2001.09.15. (JAM A 2212.2001.)
- FÉL 1991 = Fél Edit: A saját kultúrájában kutató etnológus. *Ethnographia* 102 (1991) 1–8.
- HOBBSAWM 1992 = Hobsbawm, Eric: Introduction: Inventing Traditions. In: Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence (ed.), *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, 1–15.

⁶⁶ Buzás Péter, polgármester, 1952.

⁶⁷ Buzás Péter, polgármester, 1952.

- MÓD 2011 = Mód László: Bevezetés. In: Mód László – Simon András (szerk.), *Nemzeti identitás, kulturális örökség, emlékezet és az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark*. Szeged: SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2011, 7–16.
- MOLNÁR 1991 = molnár: Cím nélkül. *Délvilág* 1991.07.26. (JAM A 1540.91.)
- N. N. 1995 = Név nélkül: Hagymás ház (JAM A 1880.95.)
- N. N. 1996 = Név nélkül: Befejeződött a Hagymafesztivál. *Délvilág* 1996.09.16. (JAM A 1910.96.)
- N. N. 1997 = Név nélkül: Hagymafesztiváli előzetes. *Makói Szuperinfó* 34. (JAM A 1979.97.)
- N. N. 1998 = Név nélkül: Cím nélkül. *Makói Hírek* 1998.08.28. (JAM A 2026.98.)
- N. N. 1999 = Név nélkül: Hagymácskák, úszógumival – Megnyílt a kilencedik makói fesztivál. *Délvilág* 1999.09.11. (JAM A 2097.99)
- N. N. 2000 = Név nélkül: Hagymalázban az egész város – A gazdaság és a kultúra találkozása Makón. *Délvilág* 2000.09.18.
- N. RÁCZ 1995 = N. RácZ Judit: Ismét lesz Hagymafesztivál Makón. *Csongrád Megyei Hírlap* 1995.08.23. (JAM A 1880.95.)
- PÁL 1994 = Pál Tamás Péter: A világhírű makói hagyma. *Csongrád Megyei Hírlap* 1994.09.20. (JAM A 1815.94.)
- P. BODZSÁR 1993 = P. Bodzsár Erzsébet: Ünneprontás a hagymafővárosban? – A makai Tiborcok panaszai. In: *Reggeli Délvilág* 1993.09.17. (JAM A 1718.93.)
- PIEPER 1999 = Pieper, Josef: *In Tune With The World: A Theory of Festivity*. South Bend, Indiana: St. Augustine's Press, 1999.
- PUSZTAI 2003 = Pusztai Bertalan: Megalkotott hagyományok és falusi turizmus. In: Pusztai Bertalan (szerk.), *Megalkotott hagyományok és falusi turizmus. A pusztamérgesi eset*. Szeged: JATEPress, 2003, 9–23.
- PUSZTAI 2007a = Pusztai Bertalan: Autentikusság, rivalizálás, „márkázás”. Megalkotott hagyományok használata a turizmusban. In: Wilhelm Gábor (szerk.), *Hagyomány és eredetiség*. (Tabula könyvek 8.) Budapest. 2007, 226–240.

- PUSZTAI 2007b = Pusztai Bertalan: „Bajászlé”. Identitás, kanonizáció és márkázás a bajai népiünnepélyen. In: Pusztai Bertalan – Neill Martin (szerk.), *Turizmus, fesztiválok és helyi identitás: halászléfőzés Baján*. Szeged: SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2007, 7–25.
- SZABÓ 1992a = Szabó Imre: A Hagymafesztivál záróakkordjai. *Reggeli Délvilág* 1992.10.08. (JAM A 1645.92.)
- SZABÓ 1992b = Szabó Imre: Hagymafesztiválra készülnek – Népiünnepély lesz Makón (JAM A 1645.92.)
- SZIJÁRTÓ 2007 = Szijártó Zsolt: Tér, kultúra, kommunikáció. In: Kovács Éva (szerk.), *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. (Regio könyvek) Budapest-Pécs 2007, 160–176.

Internetes források

BAKOS ANDRÁS

Harmadolta a jég a hagymafesztivált. http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/harmadolta_a_jeg_a_hagymafesztival/2166733/ (2013.03.16.)

ILLYÉS SZABOLCS

Kétszázötvenöt méteres lett a fokhagymafüzér. http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/ketszazotvenot_meteres lett_a_fokhagymafuzer/132212/ (2013.03.16.)

Mégis lesz Makón hagymafesztivál. http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/megis_lesz_makon_hagymafesztival/2019563/ (2013.03.16.)

KOROM ANDRÁS

Érték-e a makói hagyma? – makói főiskolás ír erről szakdolgozatot <http://makohirado.hu/szines/ertek-e-a-makoi-hagyma-makoi-foiskolas-ir-errol-szakdolgozatot> (2013.03.31.)

MADÉFALVI HAGYMAFESZTIVÁL MINT KÖZÖSSÉGI ÜNNEP

<http://www.szekelyhon.ro/magazin/madefalvi-hagymafesztival-mint-kozossegi-unnep> (2013.04.12)

NÉV NÉLKÜL

Makó: mától hagymafesztivál. http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/mako_matol_hagymafesztival/_132125/ (2013.03.16.)

SZABÓ IMRE

Hagymafesztivál a Hagymaház mögött. http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/hagymafesztival_a_hagymahaz_mogott/2177804/ (2013.03.16.)

Szerény, de vidám hagymaünnep Makón. http://www.delmagyar.hu/mako_hirek/szereny_de_vidam_hagymaunnep_makon/2070515/
(2013.03.16.)

Adatközlők

BUZÁS PÉTER
Polgármester
1952

MÁGORI JÓZSEFNÉ (RÓZSA NÉNI)
Nyugdíjas iskolaigazgató

Changes of meaning in the Onion Festival of Makó

VIVIEN APJOK

The principal purpose of this study titled *Changes of meaning in the Onion Festival of Makó* is to demonstrate and analyze the phenomenon „Onion Festival” with ethnographic and cultural anthropologic methods. To reach this intent, a research was carried out about (during many years and viewpoints) Makó and the onion, the onion and the identity, as well as the Onion Festival and the identity had presented and located. In addition, Onion Festival had put into the literature of festival research and invented traditon.

It get apparent during the research, that there are strict traditions of onion-growing in Makó – and it provided a basis the Onion Festival’s professional side. The onion appears like an agricultural product even as a symbol or brand – and the appearance of this brand is one of the most important element of this research.

Relevant questions were asked regarding the changes of meaning, and this dissertation tried to answer them. The changes, which had concerned the event of its first twenty years, can be marked, and it’s worth can also be administered to examine these changes – in this way it will be apparent that the first years’ professional prevalence were followed by the self-definition period, and after it also attracted some attention how the organizers were forced to leave the professional side and how the Onion Festival started to become a popular festival, free from the professional aspect.

To summarize: the Onion Festival of Makó is an invented tradition, which has got a central element: the onion, what functions as a brand – not just for the event, but for Makó, as well. The onion and the festival don’t strenghten the identity, but they have a skill to make an inhesion-consciousness. The period 1991–2010 can be considered closed, because the purposes and the significances of the Onion Festival changed – the event reached the doorstep of a new era. The festival – hopefully – will be the part of the new cityscape-building strategy, in which „Makó. More than onion”.